

S'Istòria de Santu 'Asili 'e Monti

Unas cantas fontes literàrias narant chi is primos abitantes de Santu 'Asili sunt istados is cumponentes de una famiglia de unu pastore mutidu Virdano o Birdano, nùmene chi agatamus in una carta antiga meda. In su 1119 su giùighe Torgotorio de Casteddu faghet donu de s'Incontrada de Trecenta a su figiu Salusio de Làconi e su bidditzolu de Santu 'Asili est mentovadu in

s'àutu de lassa in ue cumparent is sighentes datos: sa bidda fiat formada dae 525 domos ispainadas, cun caminos tortigiados e prenos de ludu in is perìodos proinosos. Su territòriu est belle totu montagninu, cun tretos impreados pro ddos cortivare e àteros pro su pastoriu. Su logu fiat erricu de matas de èlighe e ortigu chi fruniant linna pro si caentare e pro còere; is abitantes nde traiant profetu bendende-lu in is biddas de sa Trecenta bisongiosos meda de linna. Is ogiastros beniantinsertosi pro favorire sa produtzione de is olias chi paris a su frutu de sa modditzi, produiant s'ògiu pro sa provista. Diferentes fiant is putzos de abba chi non si podiat bufare, cudda potàbile beniat boddida dae Calamata, pagu a tesu dae sa bidda. S'abba mègius fiat sa de sa funtana de Is mizisceddas, abba bufada prus che totu dae is familias prus chi istant bene.

Populatzione: Su bidditzolu de Santu 'Asili fiat abitadu dae 1530 ànimas: adultos mascros 410, fèminas 425, minores mascros 340, fèminas 355, is familias fiant belle 512. Su movimentu demogràficu annuale fiat espressadu cun is sighentes nùmeros: nàschidas 50, mortos 20, cojas 16.

Traballu: Massaria: si nd'ocupaiant 420 persones, is terrinos fiant produtivos meda e is incùngias bonas: trigu 900 moos, òrgiu 300, favas 200, laore de pingiada 60, linu 60. Custu ùrtimu beniat impreadu pro

tessiduras e cunfetziones de is bestire, comente is cratzonis de arroda de su costùmene de s'òmine. S'istupas beniat allogada pro aprontare is remèdios antigos (s'impiastu de s'ou cun sa stupa). Medas fiat is bingias e duncas sa produtzione de su binu. Is piticas terras serradas pro is bingias e pro bos semenare e bos pàschiere (Is Cungiaus) fortzis non teniant una superfìzie complessiva de 1250 moos. No esistiant tancas mannas. Is terrinos abertos chi si podiat cortivare lompiant a 3600 moos, cuddos chi non si podiant cortivare imbetzes 1500 moos (unu mou (starello) fiat de 4000 metros cuadrados). Is pastores fiant medas, berbegàrgios. In totale ddoe teniat 200 boes, is caddos 70, is eguas 120 (domadas), poi vacas 600, caddos 80, cabras 2500, berbeghes 5500, porcos 600.

Cummèrtziu: is produtos bèndidos fiant cuddos de sa massaria e de su pastoriu comente trigu, laore, casu e su linnàmene.

Religione: Santu Basili, chi a in antis fiat cumpresu in su Vescovadu de is Dolia, in su sèculu XII fiat coladu a sa giurisditzione de s'Archipiscamu de Casteddu; unu Provicàriu amministrat e curaiat is cosas ispirituales. Esistiat un'assòtziu religiosu chi fiat sa de sa Confraria de su SS. Rosàriu.

Caminos: Pro farta de unu ponte, no ddoe teniat collegamentu cun su bidditzolu de S. Andria, ma fintzas cun is àteras biddas de su Gerrei.

S'iscola: S'istruzione primària fiat trascurada meda, is pipios chi andaiant a iscola fiant petzi 10 e petzi 20 persones ischiant lèghere e iscrìere. Esistiant 7 notarjos, chi in beridade fiant isceti persones chi assentaient is iscritos privados o lassas. In prus esistiant unu chirurgu e unu freboto, chi faghiant is sangraduras cun is ambissuas.